

ГЛОБАЛЬНА ПОЛІТИКА І ГЛОБАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Тишкун Юрій

Національний університет "Львівська політехніка"

(стаття надійшла до редколегії – 2.11.2016 р., прийнята до друку – 13.12.2016 р.)

© Тишкун Ю., 2016

Зазначено, що нечіткість понять "глобальна політика" і "глобальний розвиток" відображає незавершеність глобальних досліджень. Визначено, що обидва процесуальні терміни породжені глобалізацією і відображають динаміку глобальної реальності. Констатовано, що досліджувані явища еволюціонують взаємозалежно і комплексно. Стверджено, що детермінантами функціонування обох явищ є соціальні чинники, а рушіями – глобальні проблеми як "виклики". Звернено увагу, що боротьба за глобальну владу відволікає ресурси від розвитку людства. Припущено, що глобальні політичні курси упорядковують розвиток людства, а глобальна політика необхідна для підтримки сталого глобального розвитку.

Ключові слова: глобальна політика, глобальний розвиток, поняття, термін, теорія політики.

GLOBAL POLITICS AND GLOBAL DEVELOPMENT: CORRELATION OF CONCEPTS

Yuriy Tyshkun

The article considers Relationship between the concepts of global politics and global development. These concepts should be payed attention to due to their vague definitions. Lack of clear statements requires further research of globality. Both terms, being generated by globalization, reflect the global reality.

Global politics is emphasized to be a part of a global development. Therefore, both concepts have been reflecting the real-time dynamics of global society over the past 500 years. Those phenomena, having derived from a procedural nature, are constantly evolving under the circumstances of complex integrity, triggered by globalization. Their evolution is embodied in the complexity of their structure (hierarchy).

Herewith, global policy is defined as a short-term (up to 30 years) non-linear (cyclic and swinging) phenomenon which reflects the potential for changes; while global development is a linear process, aimed at long-term (with duration of more than 30 years) research of quantitative and qualitative changes in global society. Both phenomena are exposed to global "challenges" and give "feedbacks" on them.

Global policy ambiguously influences global sustainable development. Thus, the struggle for global power significantly harms global development by withdrawing required resources. Implementation of global policies guides human development into the right direction. The formation of the global polity (political system) is required to support global sustainable development in the future, as well as to ensure its administrative and legal frameworks. This, in its turn, depends on the cultural and psychological aspects of global development and contributes to a common political culture, consciousness and psychology of mankind.

Driving determinants for either global politics or global development are demographic, economic and, actually, political social factors.

Key words: global policy, global development, concept, term, political theory.

Глобальна політика, як і глобальний розвиток, належать до базових категорій глобалістики як міждисциплінарної сфери досліджень. Ці категорії, разом з іншими ("глобалізація" і "глобальність"), відображають динаміку існування людства і стан суспільства планети. Втім, єдиного, цілісного бачення зв'язку зазначених понять і явищ, як у

політичній науці, так і в глобалістиці досі не сформульовано. Це пояснюють, зокрема, тим, що, за О. Коппель, у понятійному апараті глобалістики досі немає універсального визначення "глобального розвитку". Його зміст досі несталий, що обмежує гносеологічний і епістеміологічний потенціал терміна. Натомість до трактування глобальної

політики, поняття якої опрацьоване в межах реалістичної теорії міжнародних відносин, дослідники глобалістики звертаються рідко, визначаючи її інтуїтивно.

Поки що відсутні дослідження, які б детально і глибоко розглядали співвідношення понять і взаємодію явищ глобальних політики й розвитку, елементів першої, та окремих (кількісних і якісних) аспектів другого. Однак окремі роботи в цьому напрямі наявні. Так, на думку Е. фон Вайцеккера, політика як одне з найбільших досягнень людства забезпечує досягнення ширшої цілі людського існування [2]. За Д. Мідоуз, саме політичними засобами можна втримувати глобальну господарську діяльність у максимально-припустимих межах, оскільки саме політики можуть швидко реагувати на екологічні й економічні “сигнали тривоги” [7]. У цьому руслі Дж. Модельські відзначав, що глобальна політика – засіб підтримання стабільності, справедливості та безпеки в суспільстві планети, забезпечення вирішення проблем у межах Землі, вказував на позитивну кореляцію глобальних політики й розвитку, стверджуючи, що від механізмів першої (як засобу регулювання суспільства планети і відповідних курсів (policy), що реалізуються за його допомогою), залежить баланс розвитку людства [Див: 8, 9]. С. Капіца вказував, що інтеграція різних аспектів курсів планетарних політик (напр., енергетичної, демографічної) полегшила би “глобальну атаку” на проблеми Землі [13, р. 214]. Аналогічно Л. Браун і Г. Брундтланд пов’язали можливість глобального “сталого розвитку”, який забезпечує потреби сучасників, але не загрожує можливостям їхніх нащадків задовольняти власні потреби, із реалізацією нової формули глобального політичного курсу [5]. І. Валлерстайн відзначає чіткий взаємозв’язок якісного аспекту людського розвитку та реалізації курсів глобальної соціальної та освітньої політик для задоволення очікувань більшості людства. Ці очікування стосуються підтримки на адекватному рівні розвитку систем освіти та медицини, на фінансування яких витрачається істотна частка додаткової вартості, створеної в масштабах Землі [3, с. 179–180]. Для адекватного вирішення проблем, закорінених у країнах із бідним населенням, необхідні політичні курси, стратегії й заходи в межах довготермінової, планованої фінансової та організаційної підтримки глобальної спільноти, вважав А. Печчеї [14, с. 39].

Натомість, можливість впливу на розвиток і, навіть, виживання людства (не)ефективних курсів глобальної політики, проблеми розроблення стратегії дій людства – соціальної, економічної, екологічної, демографічної тощо відзначали Ф. Баад, Е. Ласло, Д. Мідоуз, Г. Брукман та Д. Річардсон, Б. Гаврилишин,

М. Мойсєєв [5]. У цьому контексті І. Валлерстайн сумнівається в успішності реалізації в короткі проміжки часу (10–20 р.) глобальних курсів соціальної політики (а саме природоохоронної, освітньої та медичної), спрямованих на підтримку розвитку людства, з огляду на виникнення до таких курсів політичної опозиції, зацікавленої в “безперервному накопиченні капіталу” в межах планети [3, с. 115, 179]. Ця опозиція може пояснювати, відзначене О. Резніковою, зменшення уваги держав-донорів із “першого світу” до проблем глобального розвитку [10, с. 172, 173].

Е. Тоффлер і Г. Олвін, які розглядають розвиток людства і з якісних, і з кількісних позицій та його рушії – технології, зазначають, що на нього істотно негативно впливає такий аспект глобальної політики, як боротьба за владу (politics) – втілена в активності радикальних і екстремістських політичних сил, їх конфліктах і наслідках останніх – соціальних та економічних катастроф, як гальмах планетарного розвитку [5]. Водночас О. Резнікова фіксує і зворотний зв’язок явищ: необхідність оцінки й аналізу впливу тенденцій глобального розвитку на окремих суб’єктів глобальної політики (держави) і їхньої стратегії діяльності [10, с. 169, 173].

Е. Гіденс зазначив існування глобального феномену ризику – онтологічну відсутність безпеки, зумовлену помилками тих, хто керує “сучасним світом” [1, с. 289–290]. За А. Печчеї, саме їхні моментальні рішення здатні змінити курс людської історії [14, с. 37]. Зазначений феномен (ризик) конкретизується в окремих глобальних ризиках – подіях, що істотно негативно впливають на декілька країн і галузей (на термін до 10 р.) [10, с. 170]. Причиною цих глобальних ризиків є “перебір” (затримка зворотного зв’язку в системі), за Д. Мідоуз, як ситуація, при якій особи, відповідальні за прийняття рішень, не отримують достовірну інформацію вчасно, не беруть її до уваги й діють лише тоді, коли всі межі стійкості системи подолано, і вона стає некерованою [7].

На думку А. Печчеї, людство потребує нових політичних інститутів і методів глобального управління водночас [14, с. 37]. Тоді як, за С. Радхакрішнаном, мирний глобальний розвиток можливий винятково за умови інтернаціонального координуючого управління, під яким можна розуміти раціональні практики інструментального узгодження прагматичних політичних інтересів [4, с. 10–11, 147]. Однак С. Капіца зазначає, що людство стикнулось із викликом “інституційного транзиту” до наднаціональних альянсів, які мають формувати курси глобальної політики [13, с. 214] в умовах зростання

потреби в узгодженні курсів екологічних і демографічних політик усіх держав у межах єдиного стратегічного підходу до глобального управління [10, с. 173]. Практично ж людство, за А. Печчеї, залишається некерованим, хаотичним та нестабільним через 1) конфлікти “Схід-Захід”; 2) розриви й асиметрії (між “Північчю” та “Півднем”) та 3) поділ на “суверенні” держави [14, с. 41].

Як зазначає І. Василенко, недостатньо розглядати об’єктивні механізми глобального розвитку на основі “раціонального” системно-функціонального підходу, не враховуючи їхньої залежності від людини як вільного тлумача політичних правил, які він може і дотримуватись, і порушувати. Тому, на нашу думку, слід розглядати як індивідуальні, так і колективні культурно-психологічні аспекти глобальної політики (політичні культуру і свідомість), які впливають на глобальний розвиток. Адже глобальну політику визначають гуманітарні практики духовних взаємодій [4, с. 8–10, 147]. Так, співвідношенню якісних показників глобального розвитку й передумов побудови політичної системи планети (глобальної політії), таких її елементів, як формування єдиної політичної культури людства (спільних ідеалів, цінностей, цілей, подолання політичної безвідповідальності) звертали увагу Е. Ласло, І. Василенко, які звернули увагу на глобальну політичну культуру як сукупність норм, традицій, переконань та ідеалів, які визначають ціннісну програму і вектори розвитку глобальних політичних інститутів та процесів [4, с. 23; 5]. Натомість Д. Мідоуз, Г. Брукман та Д. Річардсон трактують конфлікти наявних глобальних політичних норм та світоглядів як перешкоду для успішного глобального розвитку. Вони констатують необхідність їх (політичних вартостей людства) розуміння та трансформацій із метою прийняття ефективних рішень і визначення оптимальних траєкторій розвитку людства. У цьому контексті, за Дж. Несбітом і П. Абурдін, загрозою для формування глобальної політії і відповідного їй космополітичного світогляду (міжнародного “стилю” життя) є відторгнення глобальних цінностей, особливо, у країнах з економіками, що “розвиваються” [5]. У межах заходів глобальної солідарності на основі відчуття братерства співпраця мусить бути поширена на рівень планети і повинні бути знайдені шляхи та засоби для перетворення нових глобальних установок на відповідні інститути, політики та стратегії [14, с. 39, 41].

Метою статті є розглянути зміст та співвідношення понять “глобальна політика” і “глобальний розвиток”.

Спільною основою й рисою обох понять і явищ – глобальної політики та глобального розвитку

є глобальність. Е. Хейвуд, який аналізує перше поняття, відштовхуючись від парадигм глобалізації та інтернаціональної, вказує, що термін “глобальний” має два значення. Перше значення вказує на планетарність (а не тільки регіональний чи національний) явища (в нашому випадку – розвитку – Ю. Т.), а друге – на його “всеосяжність” і “всеохопність” (заторкує, фактично або потенційно, усі регіони Землі і всіх людей). Однак, “глобальність” не є тотальністю, чимось більшим за систему, що чітко й одночасно охоплює все і вся, неподільним глобальним цілим (оскільки ідея “транскордонного світу” лише почасти правдива) і не є “виром взаємопов’язаності”, яка ефективно поглинає всі його частини (наприклад, “держави”), оскільки держави й національний суверенітет досі існують [12, р. XIX, 1, 2, 3, 17]. “Взаємозв’язок” у його межах відображає взаємообумовленість глобальних явищ, “взаємодія” відображає їхній взаємовплив та взаємопричинність, зазначає О. Коппель. Їхнє “відношення” характеризує взаємозалежність елементів глобальної системи, а “коеволуція” характеризує спільний розвиток взаємодіючих елементів (підсистем) глобальної системи [5].

Натомість “глобальність” є рисою глобального суспільства. Останнє, на думку О. Коппель, є формою соціальної організації, “глобальної системи” як нової соціокультурної, інформаційної, економіко-технічної спільноти з її специфічними структурами, які функціонують та розвиваються в межах усього людства з його складними переплетіннями господарських та політичних відносин, є сукупністю усіх досягнень людства внаслідок його розвитку [5]. Глобальність формується внаслідок глобалізації й дії її складових – глобальних розвитку та політики (політичного процесу). Формуванню глобальності сприяло руйнування національних кордонів для потоків людей, коштів, товарів, ідей. Ці потоки провокують появу транснаціональних економічних явищ, через які зростає “комплексна взаємозалежність” і взаємопов’язаність держав, що примушують їх до спільних дій. “Пористі” кордони не дають змогу чітко розрізнити національно-міжнародне і внутрішньо-зовнішнє в міжнародній системі. Через це держави змушені об’єднуватись для вирішення спільних проблем добробуту, екології і т. ін. [12, с. 6–7].

Глобальний розвиток тотожний глобалізації, якщо останню розуміють як розвиток у просторі та часі сучасного людства, сукупності його характерних змін. У такому разі глобалізація тлумачиться як: еволюційний розвиток людства (в межах реалістичної парадигми), новий етап якісних змін політичної структури людства (в межах ліберальної та

неоліберальної парадигми), завершальна фаза капіталізму, яка поляризує людство за економічними параметрами і, як наслідок, – провокує політичну нестабільність (у межах радикальної (неомарксистської) парадигми) [5].

Спільною рисою глобальних політики й розвитку є їх процесуальний характер – тривалість у часі або протяжність, яка зумовлює їх співвідношення між собою як ширшого (розвиток) і вузького (політика) явищ. Розвиток є різновидом процесу, оскільки він відзначається такими характеристиками останнього, як послідовна, закономірна зміна характеристик певного явища в часі та просторі. Утім, глобальна політика як боротьба за владу є різновидом розвитку тією мірою, в якій вона відображає прийняття й реалізацію рішень глобального рівня, формування глобальної політичної спільноти та її політичних механізмів, але не тотожна йому. Адже глобальний розвиток містить й інші кількісні і якісні аспекти змін людства – культурні, психологічні, економічні тощо.

Відмінності глобальних політики й розвитку, як процесів, дають змогу проаналізувати такі характеристики будь-яких процесів як їхня протяжність та міра зворотності їхніх наслідків. Так, на нашу думку, глобальна політика відзначається незначною тривалістю (коротко- і середньостроковим перебігом – від 1 до 30 р., за Н. Косолаповим [6, с. 104]), натомість планетарний розвиток охоплює процеси у всіх часових діапазонах, зокрема й довготермінові. Глобальна політика відзначається можливістю протікання випадкових процесів, зворотністю їхніх наслідків у часі (циклічністю), тоді як розвиток людства – незворотний, стійкий до негативних змін з огляду на його телеологічність, оцінювальність. На відміну від однозначно позитивного за своїм характером і, у першу чергу, якісного глобального розвитку, політика в межах Землі дозволяє і припускає як позитивні, так і негативні трансформації, як якісні, так і кількісні.

Глобальний розвиток, на нашу думку, відображає реальні якісні зміни природи й характеру, умов існування людства (його історію [1, с. 28]), тоді як глобальна політика – лише потенцію (“динаміку”) планетарних змін, породжувану “грою” політичних сил у рамках людства.

Глобальний розвиток у цьому ідейному руслі постає як частина макроеволюції – вищої форми організації матерії – як неживої, так і живої. Він втілюється у прогресі як безперервному зростанні складності внутрішньої організації та функціонування людства, за Г. Спенсером [4, с. 301]. Розвиток людства забезпечується безперервними кумулятивними

ефектами, завдяки покращенню кількісних показників, які відображають прогрес економіки, політики, соціальної сфери здобутий працею багатьох поколінь. Натомість глобальна політика – амбівалентна. Вона може як сприяти (само)організації природи й людства, так і руйнувати їх наявну організацію, формувати низькоорганізовані системи (хаос) через свідомо чи несвідомо інспіровані соціальні і природні катаклізми, зокрема, через їхню найвищу форму – планетарну війну за допомогою зброї масового знищення.

Втім, потенційна неоднозначність і різноспрямованість наслідків глобальної політики не усуває можливості її конструктивного впливу на глобальний розвиток. Так, багатовимірне еволюційне взаємодія локальних, національних, регіональних і глобальних політичних сил, може спричинити позитивні зміни в політичній поведінці людства, формування основ його спільної політичної культури, глобальної політиці та(чи) політичних систем у межах окремих цивілізацій як глобальний політичний розвиток. Останній може виявлятися як: поширення певного типу суб’єктів глобальної політики (держав, цивілізацій, недержавних акторів, людини “міжнародної” чи “глобальної”); еволюція певного типу суб’єктності в глобальній політиці (наприклад, держав після 1648 р. чи недержавних акторів з 1970-х рр.); трансформації системи глобальних політичних відносин (міжнародних і транснаціональних); зміна характеру та природи суб’єктності їхніх учасників; еволюція глобального порядку; послідовні (органічно поєднані) зміни історичних типів і структури глобальної політиці загалом.

Якщо глобальний розвиток незворотний, лінійний, то глобальна політика – нелінійна і повторювана, має циклічну і хвильову природу. Лінійність розвитку людства полягає у незворотності і нескінченності його саморуху до певної мети у межах “стріли часу”, за І. Прігожимим та І. Стенгерс, невпинному вдосконаленні однієї моделі [3, с. 116; 4, с. 269]. Натомість нелінійність другого явища виявляється у циклічності фаз прийняття глобальних рішень як ядра політичного процесу в межах планети і у хвилях підйому і падіння гегемонії певних держав. Водночас слід наголосити, що спосіб тлумачення глобального розвитку – як моно- або полілінійного істотно впливає на бачення суті і змісту глобальної політики. Так, розуміння розвитку людства як монолінійного – становлення на спільній “духовній основі” в межах “осьового часу” К. Ясперса [4, с. 275] єдиної планетарної цивілізації, члени якої подібно еволюціонують, сприяє аналогічному розумінню глобальної боротьби за владу.

Вона зводиться до прагнення контролювати єдину людську цивілізацію і оволодіти її планетарною матеріальною базою. Натомість тлумачення глобального розвитку як полілінійного, за якого ритми розвитку автономних локальних цивілізацій (в розумінні А. Тойнбі та С. Гантінгтона) лише синхронізуються між собою, формує відмінний зміст планетарної політики. Вона набуває форми 1) боротьби політичних сил за владу у межах окремих “світів”-цивілізацій і 2) змагання планетарних цивілізацій за домінування між собою, яке дає змогу цивілізації-гегемону узгодити ритми розвитку підкорених цивілізацій із власним. По-суті, йдеться про описану С. Гантінгтоном “глобальну політику цивілізацій” [11, с. 323], їхню боротьбу, яка може набувати, зокрема форми війни.

Звідси за монолінійного бачення глобального розвитку можливо моделювати формування глобальної політики, яка володіє всіма характеристиками політичної системи: глобальної “людини політичної”, планетарних влади, інститутів, права, свідомості, культури і психології. Натомість за полілінійного розуміння глобальної еволюції прогноз формування повноцінної політичної системи Землі неможливий. Адже виникнення глобальних політичних права, свідомості, культури і психології блокується на рівні окремих цивілізацій. Як наслідок, полілінійне тлумачення глобального розвитку заперечує себе, оскільки в його межах можливі лише політичні системи окремих цивілізацій, які регулюють розвиток останніх, але власною міжособною боротьбою роблять глобальний розвиток хаотичним і непередбачуваним, а в кращому випадку – хвилювим і циклічним, тобто нелінійним.

Отже, глобальні політика й розвиток охоплюють як межі планети Земля (географічно), так і найрізноманітніші виміри й розуміння (“всеохопність”) політики й розвитку в межах планети: у разі політики – боротьби за владу над Землею (politics), курсу глобальної політики (policy), глобальної політики (polity); а у разі розвитку – кількісний і якісний; довго-, середньо- і короткостроковий за тривалістю. Їх ієрархічними рівнями є: “світовий” у межах певних цивілізацій (в розумінні С. Гантінгтона), регіональний, субрегіональний, внутрішньодержавний і локальний. Ці ієрархічні рівні відрізняються простором, який вони охоплюють (географічним чи віртуальним, економічним, соціальним, культурним та ін.), а також змістом, масштабом і значенням вирішуваних на цих рівнях проблем, наслідками, які спричиняють рішення, прийняті на цих рівнях ієрархії. Передусім для неї характерні рішення-відповіді на глобальні виклики, зокрема безпекові.

Глобальні політика й розвиток еволюціонують унаслідок зростання “комплексної взаємозалежності” всередині людства впродовж протоголобалізації та глобалізації, що спричиняє вдосконалення глобальної політики, зокрема, розвиток глобального управління. Своєю чергою, розвиток останньої зумовлюється дією соціальних чинників: демографічних (зміною поколінь і типами відтворення населення), економічних (хвилями Н. Кондратьєва), власне політичних (специфіка і темп прийняття рішень).

Отже, на основі співвіднесення понять і явищ глобальних політики й розвитку можемо відзначити, що вони співвідносяться як конкретне (одиничне) і загальне. Причиною появи обох понять і явищ були протоголобалізація й останні 500 р. глобалізації (з часів навколосемної подорожі Ф. Магелана), які спричинили появу глобального суспільства і глобальності як його якості, у межах яких і виникають зазначені процесуальні явища. Спільною рисою обох явищ є їх планетарність, вплив на них глобальних проблем – “викликів”, які істотно змінюють вектори розгортання зазначених явищ у формі “відгуку”, детермінанти – глобальні природні та соціальні тенденції. Водночас частиною глобального розвитку є глобальна політика. Вона є боротьбою за владу над планетою, формує глобальну політичну систему та механізми керівництва людством у її межах (“глобальне управління”), формує політичні та правові межі для людства, скеровує його, виступає засобом подолання проблем, які виникають під час глобального розвитку, через підготовку і прийняття рішень щодо них, мобілізацію ресурсів для їх вирішення. З іншого боку, у ті моменти, коли боротьба за глобальну владу (гегемонію) відривається від глобального управління, стає автономною й самоцінною для її учасників, у періоди визначення альтернатив глобального порядку денного, глобальна політика деструктивно впливає на глобальний розвиток загалом. Вона здатна деформувати його вектори, сповільнити його темп, знизити якість і витратити ресурси, які мали йти на досягнення “цілей розвитку тисячоліття”. Глобальний розвиток і глобальна політика як його компонент забезпечують формування планетарного суспільства як цілісної системи, у межах якої можуть виникнути глобальні (“загальнолюдські”) культура і свідомість.

Глобальні розвиток і політика виникають у реальному часі й тільки завдяки цьому набувають власної спрямованості. Глобальна політика може як прискорювати, так і гальмувати глобальний розвиток. І, навпаки, лінійний розвиток викликає “прискорення” політичного часу, зумовлює його перетворення із універсального контексту (рамки, матриці) і незалежної змінної глобального політичного буття на центрального координатора діяльності суб’єктів глобальної політики, визначальний фактор їх політичного життя.

Наявна розвідка показує лише основні спільні та відмінні риси явищ глобальної політики і глобального

розвитку. Натомість відмінності впливу глобальних соціальних і економічних тенденцій на ці явища висвітлені недостатньо, що зумовлює потребу в їх подальшому аналізі.

1. Алексеева Т. А. *Современные политические теории* / Алексеева Т. А. – М.: РОССПЭН, 2000. – 479 с.
 2. Вайцзеккер Е. фон Фактор “четыре”. В два раза больше богатства из половины ресурсов [Электронный ресурс] / Эрнст фон Вайцзеккер, Эймори Б. Ловинс, Л. Хантер Ловинс // Новая постиндустриальная волна на Западе : Сб. ст. – Режим доступа: http://iir-mp.narod.ru/books/inozemcev/page_1596.html.
 3. Валлерстайн И. *Конец знакомого мира: Социология XXI века* / Иммануэль Валлерстайн. – М.: Логос, 2004. – 368 с.
 4. Василенко И. А. *Политическая глобалистика: Учеб. пособ. [для вузов]* / Василенко И. А. – М.: Логос, 2003. – 360 с.;
 5. Коппель О. А. *Глобалистика як нова інтегральна наука про сучасний світ; Міжнародні відносини і глобальний розвиток* [Електронний ресурс] / Коппель О. А. // Персональний сайт А. А. Коппель. – Режим доступа: <http://helen-koppel.narod.ru/030.htm>. <http://helen-koppel.narod.ru/035.htm>;
 6. Косолапов Н. А. *Мировая политика как явление и предмет науки (к дискуссии на страницах “ПОЛИСа” и “Международных процессов”)* / Косолапов Н. А. // ПОЛИС (Политические исследования). – 2005. – № 6. – С. 92–109.
 7. Мидоуз Д. *За пределами допустимого: глобальная катастрофа или стабильное будущее?* [Электронный ресурс] / Донелла Мидоуз, Деннис Мидоуз, Йорген Рандерс // Новая постиндустриальная волна на Западе : Сб. ст. – Режим доступа: http://iir-mp.narod.ru/books/inozemcev/page_1572.html.
 8. Модельски Дж. *Эволюция глобальной политики (I)* / Дж. Модельски // ПОЛИС (Политические исследования). – № 3. – С. 62–82.
 9. Модельски Дж. *Эволюция глобальной политики (II)* / Дж. Модельски // ПОЛИС (Политические исследования). – № 4. – С. 124–142.
 10. Резникова О. О. *Перспективы глобального розвитку у 2014 році: висновки для України* / О. О. Резникова // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 1 (30). – С. 169–174.
 11. Хантингтон С. *Столкновение цивилизаций* / Самюэль Хантингтон. – М.: ООО “Изд-во АСТ”, 2003. – 603 с.
 12. Heywood A. *Chapt. 1 Introducing Global Politics* [Электронный ресурс] // Teaching Resources: Sample chapt. from Politics by A. Heywood. – Режим доступа: [http://www.palgrave.com/resources/CW%20resources%20\(by%20Author\)/H/Heywood-Global-Politics/9781137349262_sample.pdf](http://www.palgrave.com/resources/CW%20resources%20(by%20Author)/H/Heywood-Global-Politics/9781137349262_sample.pdf).
 13. Kapitza S. *Global Population Blow Up and After: The demographic revolution and information society* / Sergey P. Kapitza. – Ulm: Ebner and Spiegel, CPI Books, 2006. – 272 p.
 14. Peccei A. *The Club of Rome: Agenda for the*

End of the Century [Электронный ресурс] / Aurelio Peccei // THE CLUB OF ROME – “THE DOSSIERS” 1965–1984 / Ed. by Pentti Malaska & Matti Vapaavuori. – Helsinki : Finnish Association for the Club of Rome, 2005. – P. 37–43. – Режим доступа: <http://clubofrome.fi/wp-content/uploads/2014/10/Dossiers.pdf>.

1. Alekseeva T. A. *Sovremennye politicheskie teorii* / Alekseeva T. A. – М.: ROSSPEN, 2000. – 479 s.
 2. Vaytszeker Ye. fon Faktor “chetyre”. V dva raza bolshe bogatstva iz poloviny resursov [Elektronnyi resurs] / Ernst fon Vaytszeker, Eymori B. Lovins, L. Khanter Lovins // Novaya postindustrialnaya volna na Zapade: Sb. st. – Rezhym dostupu: http://iir-mp.narod.ru/books/inozemcev/page_1596.html.
 3. Vallerstayn I. *Konets znakomogo mira: Sotsiologiya XXI veka* / Immanuel Vallerstayn. – М.: Logos, 2004. – 368 s.
 4. Vasilenko I. A. *Politicheskaya globalistika: Ucheb. posob. [dlya vuzov]* / Vasilenko I. A. – М.: Logos, 2003. – 360 s.
 5. Koppel O. A. *Hlobalistyka yak nova intehralna nauka pro suchasnyi svit; Mizhnarodni vidnosny i hlobalnyi rozvytok* [Elektronnyi resurs] / Koppel O. A. // Personalnyi sait A. A. Koppel. – Rezhym dostupu: <http://helen-koppel.narod.ru/030.htm>; <http://helen-koppel.narod.ru/035.htm>;
 6. Kosolapov N. A. *Mirovaya politika kak yavlenie i predmet nauki (k diskussii na stranitsakh “POLISa” i “Mezhdunarodnykh protsessov”)* / Kosolapov N. A. // POLIS (Politicheskie issledovaniya). – 2005. – № 6. – S. 92–109.
 7. Midouz D. *Za predelami dopustimogo: globalnaya katastrofa ili stabilnoe budushchee?* [Elektronnyi resurs] / Donella Midouz, Dennis Midouz, Yorgen Randers // Novaya postindustrialnaya volna na Zapade : Sb. st. – Rezhym dostupu: <http://iir-mp.narod.ru/books/inozemcev/page1572.html>.
 8. Modelski Dzh. *Evolyuetsiya globalnoy politiki (I)* / Dzh. Modelski // POLIS (Politicheskie issledovaniya). – № 3. – S. 62–82.
 9. Modelski Dzh. *Evolyuetsiya globalnoy politiki (II)* / Dzh. Modelski // POLIS (Politicheskie issledovaniya). – № 4. – S. 124–142;
 10. Reznikova O. O. *Perspektivy hlobalnoho rozvytku u 2014 rotsi: vysnovky dlia Ukrainy* / O. O. Reznikova // Stratehichni priorytety. – 2014. – № 1 (30). – S. 169–174.
 11. Khantington S. *Stolknovenie tsivilizatsiy* / Samyuel Khantington. – М.: ООО “Izd-vo AST”, 2003. – 603 s.
 12. Heywood A. *Chapt. 1 Introducing Global Politics* [Elektronnyi resurs] // Teaching Resources: Sample chapt. from Politics by A. Heywood. – Rezhym dostupu: [http://www.palgrave.com/resources/CW%20resources%20\(by%20Author\)/H/Heywood-Global-Politics/9781137349262_sample.pdf](http://www.palgrave.com/resources/CW%20resources%20(by%20Author)/H/Heywood-Global-Politics/9781137349262_sample.pdf).
 13. Kapitza S. *Global Population Blow Up and After: The demographic revolution and information society* / Sergey P. Kapitza. – Ulm: Ebner and Spiegel, CPI Books, 2006. – 272 p.
 14. Peccei A. *The Club of Rome: Agenda for the*